

บทที่ 3

แรงงานหญิงในอุตสาหกรรมทอผ้า

ในบทที่แล้วได้กล่าวถึงสภาพของอุตสาหกรรมทอผ้าโดยรวมเพื่อสร้างความเข้าใจในงานอุตสาหกรรมแล้ว บทนี้จะได้กล่าวถึงแรงงานที่อยู่ในโรงงานทอผ้า และเนื่องจากกลุ่มแรงงานเหล่านี้เป็นกลุ่มลูกจ้างในกระบวนการผลิต มีการจ่ายค่าจ้าง จึงขอเรียกกลุ่มลูกจ้างในกระบวนการผลิตเหล่านี้ว่า กลุ่มกรรมกรในโรงงานทอผ้า เพราะต้องใช้กำลังแรงงานและอยู่ในโรงงานมิใช่อยู่ในสำนักงานโดยทั่วไป กรรมกรในโรงงานทอผ้าเหล่านี้จะเป็นผู้หญิงโดยส่วนมากในบทนี้จะได้กล่าวถึงการเกิดกรรมกรหญิงและการเข้าทำงานในโรงงานทอผ้า

แรงงานในระยะก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นไทยได้มีการนำแรงงานรับจ้างชาวจีนจากประเทศจีนเข้ามาทำงาน งานในช่วงแรกเป็นการขุดคลองในกรุงรัตนโกสินทร์(อัญชลี สุสายัณห์, 2524: 187) จากนั้นจึงขยายไปยังกิจการอื่นๆ เช่น โรงสีข้าว โรงเลื่อย เหมืองแร่ดีบุก(สังคีต พิริยะรังสรรค์, 2529: 58) สาเหตุที่ต้องนำแรงงานเข้ามาจากประเทศจีน เนื่องจากเกิดการขาดแคลนแรงงานในขณะที่ประเทศไทยเริ่มมีความมั่นคง การสงครามลดน้อยลง ประเทศต้องการการพัฒนาแต่แรงงานชาวไทยยังคงทำงานในภาคเกษตรกรรม อีกทั้งเป็นไพร่ ทาสที่ต้องสังกัดมูลนายอยู่โดยมาก (Kanchada Poonpanich, 1989: 37)

ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาริงในปีพ.ศ. 2398 ประเทศไทยเริ่มผูกพันกับตลาดโลกมากขึ้น มีการค้าขายกับต่างประเทศ สินค้านาชนิดถูกส่งเข้ามาขาย ขณะเดียวกัน ผลผลิตในประเทศได้เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพ กลายเป็นการผลิตเพื่อส่งออก เช่น ข้าว ยาสูบ ไม้สัก ระบบเงินตราเริ่มมีความสำคัญในสังคมไทย ทำให้แรงงานในภาคเกษตรกรรมบางส่วนออกมาเป็นแรงงานรับจ้างโดยเฉพาะอย่างยิ่งในโครงการสร้างถนนและรถไฟของรัฐบาล (Kanchada Poonpanich, 1989: 38)

แรงงานชาวไทยได้รับการสนับสนุนอีกครั้งในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประกาศนโยบายสงวนอาชีพสำหรับชาวไทยเพื่อ กีดกันการประกอบอาชีพโดยชาวต่างชาติและต้องการให้ชาวไทยมีงานทำ ทำให้มีคนไทยเป็นกรรมกรมากขึ้น นโยบายนี้ถูกนำออกมาปฏิบัติจริงเมื่อมีการประกาศพระราช บัญญัติโรงงานพ.ศ. 2482 ที่ได้กำหนดให้โรงงานแต่ละแห่งต้องจ้างกรรมกรในโรงงาน ให้เป็นคนไทยอย่างน้อยร้อยละ 75 ของจำนวนกรรมกรในโรงงานทั้งหมด (ราชกิจจานุเบกษา, 56 (30 ตุลาคม 2482) : 1396) อันมีผลทำให้ “..โรงงานทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น ของราชการหรือเอกชนภายใต้กฎหมายใหม่จ้างแต่ชาวสยามเท่านั้น กรรมกรเก่าที่เป็น คนต่างด้าวต้องถูกขับไล่ออกจากโรงงาน..” (Kenneth Perry Landon, 1968: 242) ทำให้กรรมกรต่างด้าวทั้งหลายที่ทำงานในโรงงานต้องตกงานเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะ คนจีนซึ่งเป็นกรรมกรกลุ่มใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้มีการประกาศให้โรงงานต้องรับกรรมกรคนไทยใน จำนวนมากกว่าชาวต่างชาติแล้ว ยังปรากฏว่ามีการลักลอบนำกรรมกรคนจีนเข้าทำงาน ในโรงงานมากกว่าคนไทย ทั้งนี้เนื่องจากนายจ้างเห็นว่ากรรมกรไทยมีนิสัยไม่อดทน ไม่ หนักเอาเบาสู้เช่นคนจีน รวมทั้งค่านิยมของคนไทยที่เห็นว่าการเป็นกรรมกรเป็นงานชั้น ต่ำด้วย ทำให้คนไทยไม่อยากเป็นกรรมกร ดังนั้นความพยายามของรัฐบาลในอันที่จะจัด หางานให้คนไทยได้ทำจึงไม่ประสบผลมากนัก (ไทยใหม่ 9 พฤษภาคม 2482)

กรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมที่เป็นคนไทยเริ่มปรากฏมากขึ้นภายหลัง สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อจำนวนกรรมกรในโรงงานขาดแคลนเพราะกรรมกรชาวจีนที่ ทำงานอยู่เดิมอพยพหนีภัยสงครามไปที่อื่น การสนับสนุนให้คนไทยเข้าทำงานเป็น กรรมกรจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง

การเกิดกรรมกรหญิง

การเกิดกรรมกรหญิงไม่ปรากฏเป็นหลักฐานชัดเจนนักว่าเกิดขึ้นเมื่อใด หาก แต่ปรากฏร่องรอยว่ามีกรรมกรหญิงทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเบา เช่น ย้อมผ้า และ มวนบุหรี่ (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, 2536: 8) และมีการกล่าวถึงอยู่เป็นระยะ เช่น

เข้าไปมีส่วนร่วมในการขออนุญาตจัดตั้งสมาคมกรรมกรเรือจ้างโดยเป็นหนึ่งในคณะกรรมการอำนวยการสมาคม (หญิงไทย, 22 มกราคม 2475) หรือ การเสนอให้มีการออกกฎหมายคุ้มครองกรรมกรหญิงและเด็กที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในปีพ.ศ. 2475 เป็นการกล่าวโดยรวมถึงความปลอดภัยในการทำงานของหญิงมีครรภ์ ในเอกสารราชการซึ่งเป็นหนังสือโต้ตอบระหว่างพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม กับพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ โดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรทรงเห็นว่า “..หญิงมีครรภ์แก่หรือเพิ่งคลอดบุตรเช่นนี้ถ้าไม่ป้องกันไว้ นายจ้างอาจจะเร่งให้ทำงานจนเป็นอันตรายทั้งมารดาทั้งบุตร นับว่าเปลืองแรงพลเมืองอย่างเช่นก่อนอีก..” (หจช. ร.7 พ13/1 กรรมกร) และการออกมาเรียกร้องของหนังสือพิมพ์ผู้หญิงซึ่งดำเนินงานโดยผู้หญิงที่เริ่มมองเห็นปัญหาของกรรมกรหญิง เช่น การได้รับค่าแรงต่ำกว่ากรรมกรชาย จึงแนะนำให้กรรมกรหญิงมีการรวมตัวตั้งเป็นสมาคมกรรมกรเช่นเดียวกับที่ผู้ชายมีการตั้งสมาคมกรรมกรอย่างกรรมกรรราง ทั้งนี้จะทำให้เกิดประโยชน์คือ

... เพื่อสมานสามัคคีให้บังเกิดขึ้นในหมู่กรรมกรหญิง คือ ให้มีความกลมเกลียวซึ่งกันและกัน เพื่อบำบัดทุกข์เดือดร้อนอันไม่เปนยุติธรรมจากผู้จ้าง หรือ ผู้จ้างกดค่าจ้างกระทำทารุณ ไม่ได้รับความอุปการะในคราวป่วยไข้ เมื่อมีสมาคมขึ้นแล้วอาจบำบัด จัดข้อเหล่านี้ได้ สมาคมอาจหาทุนสำรองไว้ เปนอุปการแก่กรรมกรผู้เปนสมาชิกในเมื่อป่วยชรา หรือทุพพลภาพจากการงาน และยังมีประโยชน์ทางอื่น ๆ อีก... (หญิงไทย , 19 ตุลาคม 2475)

จากหลักฐานที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นทำให้พอจะประมาณได้ว่า กรรมกรหญิงเริ่มมีมาก่อนช่วงปีพ.ศ. 2475 แล้ว อุตสาหกรรมในช่วงแรกนี้จะเป็นอุตสาหกรรมสิ่งทอชั้นกลาง คือ การปั่นด้าย และทอผ้า รวมถึงการย้อมผ้าด้วย (พ. เนตรรังสี, 2512: 24) แต่กระนั้นจำนวนกรรมกรหญิงยังมีไม่มากนัก เนื่องจากเป็นโรงงานขนาดเล็ก ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กรรมกรหญิงเริ่มมีจำนวนมากขึ้นเนื่องจากการขาดแคลนกรรมกรเพราะอพยพหนีภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปโดยมาก การรับกรรมกรชายในโรง

งานอุตสาหกรรมมีจำนวนไม่เพียงพอ (ผาณิต รวมศิลป์, 2521: 450) ประกอบกับโรงงานอุตสาหกรรมเบาหลายชนิดได้เกิดขึ้นมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เช่น การเกิดโรงงานยาสูบ การเกิดโรงงานปั่นด้ายทอผ้าโดยใช้เครื่องจักรเพื่อใช้ในกิจการทหาร ซึ่งขาดแคลนเสื้อผ้า รวมทั้งปัญหาเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามที่ของแพงขึ้นอย่างมาก หลายครอบครัวไม่สามารถพึ่งการหาเลี้ยงจากหัวหน้าครอบครัวฝ่ายชายได้เพียงผู้เดียว แม่บ้านจำเป็นต้องออกมาช่วยด้วย นอกจากการประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัวแล้ว การเข้าทำงานในโรงงานจะสามารถเป็นไปได้ง่ายเพราะโรงงานอุตสาหกรรมเบาเหล่านี้เน้นการรับสมัครหญิง สิ่งเหล่านี้ทำให้กรรมกรหญิงเริ่มเข้าสู่กระบวนการอุตสาหกรรมมากขึ้น

แรงผลักดันทางเศรษฐกิจต่อหญิงสามัญชน

ในสังคมเกษตรกรรมของไทย บทบาทของหญิงสามัญชนนอกจากจะถูกคาดหวังให้เป็นทั้งเมียและแม่แล้ว ยังถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นผู้ช่วยเหลือเศรษฐกิจในครอบครัวเช่นเดียวกับชาย เช่น การช่วยงานในนาในสวนในไร่ด้วย ในสมัยก่อนเมื่อชายต้องถูกเกณฑ์ ผู้หญิงจะต้องรับภาระดูแลครอบครัว ทั้งการทำงานในไร่นา หรือนำผลิตผลบางส่วนออกมาขาย (อัญชลี สุสายัณห์, 2524: 118) ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวแทน มีสิทธิและหน้าที่เท่ากับชาย ดังนั้นผู้หญิงจึงมักมีภาระหน้าที่ต่อครอบครัวเท่าเทียมกับชาย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับพี่น้องฝ่ายหญิง เมื่อแต่งงานผู้ชายจะมาอยู่บ้านผู้หญิง ผู้หญิงจึงได้รับเกียรติเป็นหัวหน้าครอบครัวโดยนัย (จุไรรัตน์ จันทร์ธำรง, 2529: 85) หากแต่อุดมการณ์ที่มีต่อกันมานั้นมักเน้นว่า ผู้ชายมีความสำคัญมากกว่าและทำงานหนักกว่า ความสำคัญของผู้หญิงในฐานะผู้ช่วยครอบครัวจึงไม่ได้รับการกล่าวถึงมากนัก

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สังคมไทยเข้าสู่สมัยปฏิรูป กรุงเทพฯในฐานะศูนย์กลางของการปฏิรูปมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในด้านเศรษฐกิจ สยามได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าตลาดโลกอย่างแน่นแฟ้น กรุงเทพฯกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าเสรีระหว่างประเทศ การส่งออกข้าวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การลงทุนธุรกิจใหม่เริ่มขึ้นในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกัน จากการทำตัวเมืองกรุงเทพฯ ขยายออกไปในทุกทิศทุกทางจากการตัดถนน และปลูกสร้างอาคารพาณิชย์เพื่อระบบธุรกิจแบบใหม่ ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมในเขตตัวเมืองลดน้อยลง ครอบครัวระดับล่างบางส่วนในเขตตัวเมืองจึงต้องแสวงหาอาชีพใหม่แทนการทำกรเกษตร สำหรับผู้ชายที่ไม่มีการศึกษานั้น อาชีพหลักคือ เป็นกรรมกรในโรงสี หรือโรงงานอื่นๆ ทำเรือ กิจการสาธารณูปโภคของรัฐ รวมทั้งเป็นนักรการโรงในสถานที่ราชการ และคนรับใช้ในบ้านผู้มีฐานะ สำหรับผู้หญิงนั้นการช่วยเหลือเศรษฐกิจในครอบครัวได้แปรเปลี่ยนจากการช่วยงานในไร่นาในภาคเกษตรกรรมมาเป็นการออกมานอกบ้าน หางานทำเพื่อแบ่งเบาค่าใช้จ่ายในครอบครัว เนื่องจากสภาพสังคมที่เข้าสู่ระบบเงินตราแทนการแลกเปลี่ยนด้วยสิ่งของทำให้ผู้หญิงมีทางเลือกในการช่วยเหลือครอบครัวมากขึ้น นอกเหนือจากการทำงานในภาคการเกษตรซึ่งเป็นอาชีพเดิมแล้ว ผู้หญิงบางส่วนยังแปรสภาพเป็นแม่ค้า นำสินค้าการเกษตร ผลิตผลในไร่นาของตนมาจำหน่ายที่ตลาด เป็นคนรับใช้ตามบ้าน บางส่วนเข้าไปเป็นกรรมกรรับจ้างชั่วคราวในโรงงานอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตาม อาชีพกรรมกรนั้นยังไม่เปิดกว้างสำหรับผู้หญิง เพราะโรงงานที่ต้องการแรงงานเบาและทักษะของผู้หญิงยังมีไม่มากนักในสมัยนี้ เช่น โรงงานย้อมผ้า และมวนบุหรี่ ดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อก่อนแล้ว ซึ่งกรรมกรหญิงในโรงงานดังกล่าวจะได้รับค่าจ้างน้อยกว่าชาย เป็นการแสดงให้เห็นถึงการแบ่งงานระหว่างเพศที่ชัดเจน และจากการที่โดยทั่วไปผู้ชายจะได้ค่าแรงในการจ้างแรงงานสูงกว่าตามความเชื่อเดิมที่ว่าผู้ชายทำงานหนักกว่า ทำให้ผู้ชายชั้นล่างมีฐานะเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว

ในยุคของจอมพลสฤษดิ์ เป็นยุคแห่งการพัฒนาไปสู่ภาวะแห่งความทันสมัยด้วยการพยายามปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจไทย สนับสนุนการลงทุนจากต่างชาติให้สิทธิพิเศษหลายประการเนื่องมาจากการที่ไทยเข้าไปพัวพันกับนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาที่ต้องการต่อต้านการขยายอำนาจของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ทำให้ประเทศไทยเป็นเสมือน “เรือบรรทุกเครื่องบินขนาดยักษ์” (ลิขิต ธีรเวคิน, 2533: 166) เพื่อทำสงครามเวียดนาม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ เมืองเติบโตขึ้นมาพร้อมๆ กับระบบธุรกิจในเชิงพาณิชย์ และอุตสาหกรรมแบบตะวันตกโดยการใช้เครื่องจักรมากขึ้น การขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนเข้า

ไปในหมู่บ้านทำให้ชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนไป ผลักดันให้คนออกจากการทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมไปสู่อาชีพอื่น แม้กระนั้น รัฐบาลก็ไม่ได้สนับสนุนให้ละทิ้งภาคเกษตรกรรมทั้งหมด ยังคงมีการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรบ้างเช่นกัน ในช่วงฤดูว่างจากการทำนา รัฐบาลยังคงมีการฝึกอาชีพเสริมเพื่อช่วยเหลือรายได้ครอบครัว อย่างไรก็ตาม ไร่ก็ดี การฝึกอบรมมุ่งเน้นที่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เนื่องจากรัฐบาลให้ความสำคัญกับผู้ชาย ในฐานะหัวหน้าครอบครัวจะต้องรับผิดชอบครอบครัวมากกว่าหญิงนั่นเอง ผู้หญิงจึงถูกลดทอนความสำคัญในภาคการเกษตรลงตามลำดับ

พร้อมกันกับการลดบทบาทผู้หญิงที่ต้องทำงานในภาคการเกษตร จำนวนที่ดินที่ครอบครัวเกษตรกรถือครองได้ลดลงด้วย คือ จาก 16 ไร่ต่อครอบครัวในปีพ.ศ. 2506 ลดลงเหลือ 15.8 ไร่ ในปีพ.ศ. 2513 และ 14.7 ไร่ในปีพ.ศ. 2518 (กนกศักดิ์ แก้วเทพ และสมเกียรติ วันทะนะ, 2524: 40) ทำให้แรงงานในครอบครัวบางส่วนเกิดการว่างงาน จึงต้องเข้ามาหางานทำช่วยรายได้ครอบครัว ผู้หญิงแม้จะมีหน้าที่ดูแลบ้านเรือน แต่เมื่อเกิดความจำเป็นทางเศรษฐกิจก็จำเป็นต้องละทิ้งบ้านเรือน และภาคการเกษตรเข้ามาหางานช่วยเหลือครอบครัวเช่นเดียวกัน

ปัญหาทางการเกษตรอื่นๆ นอกจากจำนวนที่ดินที่ถือครองจะลดลงแล้วยังมีความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศ และการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่มีส่วนผลักดันให้มีการอพยพเข้าเมืองเช่นกัน

ความไม่แน่นอนของสภาพดินฟ้าอากาศมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำการเกษตรของไทย ผลผลิตที่ไทยส่งสินค้าออกหลายชนิดจำเป็นต้องอาศัยน้ำฝนในการเจริญเติบโต แต่เนื่องจากปริมาณน้ำฝนที่ไม่แน่นอน ทำให้ผลผลิตในแต่ละปีอยู่ในระดับที่ไม่สม่ำเสมอ เช่น ข้าว (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 เนื้อที่และผลผลิตข้าว พ.ศ. 2500 - 2508

พ.ศ.	เนื้อที่เพาะปลูก (ล้านไร่)	ผลผลิต (พันตัน)
2500	31,643.8	5,570.1
2501	35,949.9	7,053.1
2502	37,908.8	6,769.7
2503	37,008.4	7,834.5
2504	38,612.2	8,176.6
2505	41,617.8	9,279.4
2506	41,256.0	10,028.8
2507	40,871.7	9,558.1
2508	40,960.9	9,198.9

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ . สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ 28. พ.ศ. 2510 - 2512

จากตารางที่ 5 จะเห็นว่าในขณะที่เนื้อที่เพาะปลูกข้าวเพิ่มจำนวนขึ้นทุกปีระหว่างพ.ศ.2500 - 2506 แต่ผลผลิตที่ได้กลับขึ้นลงไม่แน่นอน เช่น ในปีพ.ศ. 2500 - 2502 ผลผลิตขึ้นลงอยู่ระหว่าง 5,570.1, 7,053.1 และ 6,769.7 พันตัน ตามลำดับ ก่อนที่ผลผลิตจะเพิ่มขึ้นอีกระยะหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของดินฟ้าอากาศที่มีต่อการเกษตรของไทยด้วย

เกษตรกรต้องประสบกับปัญหาความไม่แน่นอนของธรรมชาติตลอดเวลา บางปีฝนแล้ง บางปีน้ำท่วม หลายครั้งที่ต้องพบกับความขาดทุนแต่ต้องทำต่อไปเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เกษตรกรจำนวนมากจึงอาศัยการจำนองที่ดินกับเจ้าหนี้เพื่อขอกู้เงินไปลงทุนทำการเกษตร โดยมีดอกเบี้ยเป็นผลผลิตที่จะเกิดขึ้นหลังจากการลงทุนที่เรียกกันว่า “ตกเขียว” เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวและขายผลผลิตเกษตรกรยังถูกพ่อค้าคน

กลางเอาเปรียบอีกทั้งในแง่การขายผลผลิตในราคาต่ำกว่าที่ควรกับต้องซื้อปัจจัยการผลิต
ครั้งต่อไปในอัตราสูง เมื่อรายจ่ายไม่เพียงพอจึงจำเป็นต้องกู้ยืมโดยใช้ที่ดินจำนองเช่นนี้
จนกว่าจะสามารถหาเงินไถ่ที่ดินคืนได้ หรือจนที่ดินหลุดจำนองในที่สุด ดังตารางที่ 6

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 การจำหน่ายที่ดิน และการไถ่ถอนคืน พ.ศ. 2500 - 2514

ปี	การจำหน่าย		การไถ่ถอนคืน	
	เนื้อที่ (พันไร่)	ราคา (ล้านบาท)	เนื้อที่ (พันไร่)	ราคา (ล้านบาท)
2500	234.2	474.1	188.9	205.4
2501	265.3	659.0	200.1	347.8
2502	259.2	829.0	231.3	476.4
2503	274.3	680.0	209.6	369.8
2504	225.1	806.5	273.5	401.6
2505	305.1	1,011.9	285.4	453.3
2506	336.2	1,065.2	319.5	571.1
2507	347.2	1,208.5	303.7	539.2
2508	387.7	1,551.8	286.5	585.3
2509	315.9	2,075.2	295.8	811.3
2510	353.7	2,756.9	355.0	834.8
2511	348.5	3,834.0	301.3	1,707.8
2512	350.9	2416.8	294.1	919.7
2513	311.0	6452.9	256.5	605.4
2514	333.7	6482.0	256.1	1,971.0

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ . สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ 28 . พ.ศ. 2510 - 2512. สมุดสถิติรายปีประเทศไทย บรรพ 31 . พ.ศ. 2517 - 2518.

ทั้งที่ราคาที่ดินไถ่ถอนจะถูกลดลงกว่าครึ่ง แต่จากตารางที่ 6 จะเห็นว่าเนื้อที่ในการจำนองมิได้ลดลงเท่าใดนัก ซึ่งรวมถึงการไถ่ถอนคืนที่มีแนวโน้มของการไถ่ถอนน้อยลงเช่นเดียวกัน ในการดำเนินงานของรัฐบาลเพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ ทั้งก่อนและหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาการเศรษฐกิจรัฐบาลไม่ได้ให้ความสนใจที่จะแก้ปัญหาการทำการเกษตรมากเท่าที่ควร แม้จะมีการร้องเรียนขอความช่วยเหลือหลายครั้งก็ตาม รัฐบาลให้ความสนใจกับการมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่า เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนในภาคเอกชนดังได้กล่าวมาในบทที่แล้ว วิธีแก้ปัญหาคความเดือดร้อนในภาคเกษตรจึงเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในระยะสั้นมากกว่าการวางแผนดำเนินการแก้ไขระยะยาว เช่น การยกเว้นภาษีแก่ชาวนา การแจกพันธุ์ข้าว ฯลฯ แม้แต่การจัดตั้งธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เอง กว่าที่ธ.ก.ส. จะได้มีการแปรรูปมานับแต่สหกรณ์หาทุน ซึ่งเริ่มในปีพ.ศ. 2459 ที่เป็นที่ยึดมั่นมากคือ สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ พิชญ โลกมาเป็นธนาคารเพื่อการสหกรณ์ในพ.ศ. 2490 แล้วจึงกลายเป็นธ.ก.ส. ในปัจจุบัน (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์, 2533: 3) นั้นใช้เวลาในการจัดตั้งนาน และการดำเนินงานของธ.ก.ส. ยังคงประสบอุปสรรคเช่นเดียวกับสินเชื่อเพื่อการเกษตรทั้งหลายในอดีตที่ไม่สามารถขยายขอบเขตการจ่ายสินเชื่อได้มากนัก เนื่องจากการดำเนินงานของธ.ก.ส. อยู่ในรูปของรัฐวิสาหกิจที่รัฐบาลปล่อยให้มีการบริหารด้วยตนเองจึงไม่มีการจัดสรรงบประมาณให้ เงินช่วยเหลือจะมาจากธนาคารแห่งประเทศไทย และใช้เพื่อการให้สินเชื่อเท่านั้น ธ.ก.ส. จึงต้องใช้จ่ายเงินอย่างจำกัด อีกทั้งการจ่ายสินเชื่อให้กับเกษตรกรนั้นยังต้องเพื่อหนี้สูญด้วย เพราะเกษตรกรจำนวนมากไม่สามารถหาเงินมาจ่ายคืนได้ในเวลาที่กำหนด หรือในจำนวนที่ได้กู้ไปได้ทันเวลา

นอกจากการดำเนินงานของรัฐบาลแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบางหน่วยมีส่วนผลักดันให้มีการอพยพด้วย เช่น กรณีเจ้าหน้าที่ที่ดินซึ่งทำหน้าที่ออกน.ส.3 ให้ชาวบ้านในหมู่บ้านกลับปรากฏว่า ภายหลังการออกน.ส.3 ชาวบ้านหลายคนกลายเป็นผู้ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตัวเองในขณะที่มีชื่อเจ้าหน้าที่หลายคนเป็นเจ้าของที่ดินในหมู่บ้านแทนเพราะการคอร์รัปชันของเจ้าหน้าที่ (เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง และคณะ, 2522: 28) หรือในกรณีการกว้านซื้อที่ดินบริเวณที่คาดว่าเมืองจะขยายออกไป หรือจะเป็นแหล่งอุตสาหกรรมทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้น เกษตรกรที่ไม่สามารถทนต่อการขาดทุนได้ทุกปี

หรือรายได้จากการเกษตรแต่ละครั้งมีไม่มากนัก จึงมักตัดสินใจขายเพื่อจะได้เงินมาก่อนมากกว่าการทำเกษตรในแต่ละครั้ง และยินยอมที่จะกลายเป็นผู้เช่าบนที่ดินของตนเองหรืออพยพไปหางานทำในที่อื่น

ด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่เกษตรกรต้องหาเงินเพื่อไถ่ถอนที่ดินคืนหรือการเตรียมการสำหรับการทำนาครั้งต่อไป ทำให้คนในครอบครัวทุกคนมีส่วนต้องช่วยแบกภาระนี้ ซึ่งการกล่อมเกลாதงวัฒนธรรมของแต่ละถิ่นแต่ละท้องที่ในเรื่องการช่วยเหลือเศรษฐกิจครอบครัวมีแตกต่างกันด้วย เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะนับถือคนที่ “เคยผ่าน” (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2532: 16) อันหมายถึงคนที่มีประสบการณ์ทำงานนอกถิ่นที่อยู่อาศัยของตน โดยเชื่อกันว่า คนที่เคยออกไปทำมาหากินในถิ่นอื่นได้นั้นถือเป็นผู้ใหญ่ มีความรับผิดชอบแล้ว บรรดาพ่อแม่จึงสนับสนุนให้บุตรหลานของตนไม่ว่าชายหรือหญิงเดินทางไปทำงานที่อื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรุงเทพฯ หรือค่านิยมในเรื่องความกตัญญู ส่วนทางภาคเหนือเชื่อกันว่าลูกชายสามารถบวชทดแทนบุญคุณพ่อแม่ได้แต่ลูกสาวไม่สามารถทดแทนได้ด้วยวิธีนี้ ต้องทดแทนด้วยการหาเงินเลี้ยงพ่อแม่ (อคิน รพีพัฒน์, 2533: 58) ขณะที่ลูกชายนั้นพ่อแม่ไม่ได้คาดหวังกับการทำงานเพื่อหาเงินเลี้ยงพ่อแม่เพราะเชื่อกันว่าผู้ชายต้องมีค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงเพื่อนฝูง ไม่มาขอเงินก็พอแล้ว (สุธีรา ทอมสัน, 2534: 13) นับเป็นการมอบภาระทางเศรษฐกิจให้กับลูกสาวโดยตรง

นับแต่นั้นมาภาพการอพยพออกมาทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเพื่อช่วยเหลือฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเริ่มมีจำนวนมากขึ้น ดังนั้นแม้ว่าผู้หญิงจะต้องมีความต้องการแสวงหาความรู้ แต่เมื่อได้รับการคาดหวังว่าจะต้องรับผิดชอบภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว จึงจำเป็นต้องสละความต้องการ และยินยอมให้ผู้ชายมีโอกาสมากกว่าตามวัฒนธรรมที่ยกย่องผู้ชายให้มาก่อน ซึ่งจะพบว่า ในชนบทนั้นเด็กหญิงในหมู่บ้านจะช่วยแบ่งเบาระยะของแม่ตั้งแต่อายุ 5 - 6 ขวบ และเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นก็เกือบจะทำงานแทนแม่ได้ เป็นกำลังสำคัญในการทำงานบ้าน ผิดกับเด็กผู้ชายที่พ่อแม่จะให้เรียนหนังสือ ไม่ต้องรับผิดชอบอะไร จนเมื่อเข้าสู่วัยผู้ใหญ่อายุ 20 ปี ก็จะบวช หลังจากนั้นก็จะแต่งงานมีครอบครัว (Piker, Steven, 1907: 92) ความข้อนี้นี้ตรงกับที่นางละเอียด ลาภอุทัยกาล อดีตกรรมกรโรงงานย่านพระปะแดง กล่าวถึงสาเหตุของการเข้ามาทำงาน

ในโรงงานอุตสาหกรรมว่าเพื่อช่วยเหลือครอบครัว ทั้งที่ตนต้องการจะเรียนหนังสือ แต่ครอบครัวให้ความสำคัญกับลูกชายที่จะต้องมีความรู้เพื่อเป็นผู้นำครอบครัวมากกว่า ตนจึงยินยอม แต่ผลที่ได้ คือ ไม่มีใครได้เรียนเลย

..คิดเหมือนกันว่าอยากเรียนสูง ๆ ป่าจบ ป. 4 แต่ก็สละให้ผู้ชาย เรียน พอสละให้ผู้ชายก็เกิดไม่เรียน หัวไม่ดี ป่าอยากเรียนใจ แทบขาดก็ไม่ได้เรียน สรุปลแล้วไม่มีใครได้เรียนเลย (ละเอียด ลากอูทัยกาล , สัมภาษณ์ , 24 กุมภาพันธ์ 2538)

โดยสรุป จากความเสื่อมของภาคเกษตรกรรม ได้แก่ ความไม่แน่นอนของ สภาพดินฟ้าอากาศ ทำให้เกษตรกรต้องเป็นหนี้ จำนวนที่ดินที่ถือครองลดลง และความไม่สนใจแก้ปัญหาอย่างจริงจังของรัฐบาล ทำให้ครอบครัวเกษตรกรต้องหาทางช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในครอบครัว ผู้หญิงซึ่งมีบทบาทในการช่วยเหลือครอบครัวมาตลอดถูก คาดหวังมากขึ้น ผลักดันให้ออกมาทำงานในเมืองเป็นจำนวนมาก

การเข้าสู่โรงงานทอผ้าของกรรมกรหญิง

นอกจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่ผลักดันให้ผู้หญิงต้องออกมาหางานทำ ในเมืองแล้ว ความเจริญของตัวเมืองมีส่วนดึงดูดให้มีการอพยพแรงงานหญิงเช่นกัน โดยเฉพาะกรุงเทพฯ นั้น สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากเพื่อตอบสนอง โรงงานอุตสาหกรรมและกิจการต่าง ๆ ที่ล้วนกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียง ในปีพ.ศ. 2512 ร้อยละ 25-30 ของโรงงานอุตสาหกรรมทั้งหมด และ 1 ใน 3 ของ กรรมกรทั้งหมดอยู่ในกรุงเทพฯ และในปีพ.ศ. 2514 ประมาณ 2 ใน 3 ของอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อยู่ในกรุงเทพฯ เช่นกัน (เอี่ยมพร วงศาโรจน์, 2522: 46) ในขณะที่ต่าง จังหวัดนั้นสภาพบ้านเมืองในระยะแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกไม่ได้ต่างกับ เมื่อสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่าใดนัก รายได้ระหว่างชาชนบทกับชาวเมืองต่างกัน มาก ในปีพ.ศ. 2503 รายได้ต่อคนของเกษตรกรเท่ากับ 1,044 บาท ขณะที่ชาวเมืองเท่ากับ 6,434 บาท และในปีพ.ศ. 2513 ซึ่งเป็นช่วงปลายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 2 รายได้ยิ่งต่างกันมากขึ้น คือ เกษตรกรมีรายได้เท่ากับ 1,310 บาท ส่วนชาวเมืองนั้นเท่า

กับ 8,618 บาท (กนกศักดิ์ แก้วเทพ และสมเกียรติ วันทะนะ, 2524: 66) และเมื่อพิจารณาเป็นรายภาคแล้วจะยิ่งพบความแตกต่างมาก นั่นคือ ในปีพ.ศ. 2509 ภาคกลาง รายได้ต่อหัวโดยเฉลี่ยปีละ 4,620 บาท ภาคใต้ 3,113 บาท ภาคเหนือ 2,090 บาท และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1,440 บาท (พร อุดมพงษ์, 2514: 15) เห็นได้ว่าภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้้น้อยมาก ทั้งที่ประชากรของ 2 ภาคนี้มีรวมกันแล้วถึงร้อยละ 55 ของทั้งประเทศ การอพยพของแรงงานจากต่างจังหวัดเข้าสู่เมืองทางหนึ่งจึงน่าจะเป็นไปเพื่อเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวจากการทำงานในกรุงเทพฯ ฯ นี้เอง

นอกจากนี้แล้ว การขยายตัวของเส้นทางคมนาคม เช่น การตัดถนน สร้างทางรถไฟ กลายเป็นส่วนสนับสนุนการอพยพอย่างดี ทางถนนเฉพาะในส่วนของกรมทางหลวงมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นทั้งทางหลวงจังหวัดและทางหลวงแผ่นดินในปีพ.ศ. 2506 มีความยาว 11,131 กม. และในปีพ.ศ. 2509 มีความยาวรวม 13,330 กม. (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2513: 291) ส่วนทางรถไฟนั้นแม้จะมีการขยายเส้นทางเดินรถไม่มากนักคือจากปีพ.ศ. 2507 ระยะทาง 3,598 กม. เป็น 3,765 กม. ในปีพ.ศ. 2510 แต่รายได้ของการรถไฟแห่งประเทศไทยเพิ่มจำนวนอย่างมากคือ 648,433,308 บาทเป็น 847,165,158 บาท จำนวนผู้โดยสารเพิ่มจาก 43,804,838 คนในปีพ.ศ. 2507 เป็น 48,108,189 คนในปีพ.ศ. 2510 และยังมีการเพิ่มจำนวนตู้รถโดยสารจาก 774 คันในปี พ.ศ. 2507 เป็น 818 คันในปีพ.ศ. 2510 ด้วย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2513: 274) แสดงให้เห็นการเจริญเติบโตของกิจการรถไฟ ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากรายได้ของผู้อพยพเข้ามาทำงานในเมือง

เมื่อแยกกล่าวถึงเฉพาะการทำงานของผู้อพยพที่มีระดับการศึกษาไม่มากนัก นอกจากการค้าขาย และรับจ้างแล้ว การทำงานในโรงงานดูเหมือนเป็นสิ่งเหมาะสมอย่างมาก แม้ว่าการเข้ามาทำงานในโรงงานนั้น จะได้รับค่าจ้างไม่มากนักหากเทียบกับค่าครองชีพในกรุงเทพฯ ฯ แต่เมื่อมีการส่งเงินกลับบ้านก็นับเป็นจำนวนที่มากพอจะช่วยแก้ปัญหาปากท้องของคนที่บ้านได้บ้าง อีกทั้งหากกรรมกรหญิงในโรงงานได้มีโอกาสกลับไปเยี่ยมบ้านในช่วงเทศกาล ความเป็น “คนกรุงเทพฯ” หรือคน “เคยผ่าน” กรุงเทพฯฯ มาย่อมเป็นที่ดึงดูดความสนใจของคนในหมู่บ้านเป็นอย่างดี สาวๆ จำนวนมากแต่งกายด้วยเสื้อผ้าชุดที่ตนคิดว่าดีที่สุด สวยที่สุดเมื่อเวลาเดินทางกลับบ้าน

ไม่ว่าจะโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม หากได้ทำให้ผู้อื่นคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านที่ยังไม่มีโอกาสเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ประารถนาจะมาบ้าง

ขณะเดียวกัน การเกิดสื่อชนิดต่าง ๆ ได้แก่ วิทยู โทรทัศน์ ภาพยนตร์เร่ตามงานวัด หรือหนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร ก็ทำให้เกิดความต้องการเข้ามาทำงานในตัวเมืองเพื่อจะได้ค่าตอบแทนเป็นตัวเงินเช่นกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 7 จำนวนเครื่องรับวิทยุ โทรทัศน์รายภาค พ.ศ. 2512 - 2516

ภาค	วิทยุ				โทรทัศน์			
	จำนวนครัวเรือน		จำนวนเครื่อง		จำนวนครัวเรือน		จำนวนเครื่อง	
	2512	2516	2512	2516	2512	2516	2512	2516
เหนือ	529,262	783,824	556,451	794,659	4,669	11,373	4,680	11,375
อีสาน	246,963	992,809	651,499	1,018,527	5,995	12,950	6,023	12,961
กลาง	687,734	943,389	701,591	969,335	32,804	83,936	32,907	83,580
ใต้	209,557	371,000	211,600	375,368	893	3,751	893	3,754
รวม	1,693,516	3,091,022	2,121,141	3,157,889	44,361	111,110	44,593	111,670

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ . รายงานผลเชิงวิเคราะห์ จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับ
หมู่บ้านในประเทศไทย พ.ศ. 2510 -2516 . 2517

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตารางที่ 7 จะเห็นอัตราการขยายตัวอย่างมากของจำนวนวิทยุ และโทรทัศน์วิทยุเป็นอุปกรณ์ที่สามารถซื้อหาได้ง่ายกว่าโทรทัศน์ ภาคที่มีอัตราการเพิ่มจำนวนวิทยุมากที่สุดคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากจำนวน 651,499 เครื่องใน พ.ศ. 2512 เป็น 1,018,527 เครื่องในปีพ.ศ.2516 ทำให้สันนิษฐานได้ว่าการเพิ่มจำนวนเครื่องที่มากขึ้นเกือบเท่าตัวเช่นนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการส่งเงินกลับบ้านของบรรดาลูกสาวลูกชายที่เดินทางไปทำงานในกรุงเทพฯ ทั้งนี้เพราะ เมื่อพิจารณาจำนวนโทรทัศน์ที่มีนั้น ภาคกลางมีมากที่สุดคือ 32,907 เครื่องใน พ.ศ. 2512 และเพิ่มเป็น 8,3580 เครื่องในปี พ.ศ.2516 นับเป็นเรื่องปกติที่ภาคกลางซึ่งมีรายได้เฉลี่ยมากกว่าภาคอื่นจะมีโทรทัศน์มาก แต่ไม่นับเป็นเรื่องปกติเท่าใดนักเมื่อภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนโทรทัศน์มาเป็นอันดับสองคือ 6,062 เครื่องในปีพ.ศ.2512 และเพิ่มอีกสองเท่าตัวเป็น 12,061 เครื่องในปีพ.ศ.2516 เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่อภาคน้อยที่สุด แสดงให้เห็นถึงความพยายามเปิดรับภาพความทันสมัยต่างๆ แม้จะมีรายได้ไม่ดีนัก ความทันสมัยต่างๆ เหล่านี้ เมื่อได้แพร่ออกไปสู่สายตาชาวบ้านทั่วไปย่อมทำให้ผู้ได้สัมผัสโดยเฉพาะหญิงสาวในหมู่บ้านเกิดความคาดหวังถึงความสะดวกสบายหรูหรา ทันสมัยต่าง ๆ ในกรุงเทพฯ ที่ตนจะได้รับบ้างหากเดินทางไป ดังนั้น หญิงสาวหลายคนจึงมุ่งที่จะเดินทางเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ เพื่อจะได้มีกินมีใช้เช่นเดียวกับคนอื่น บ้าง

โรงงานอุตสาหกรรมเบาในช่วงแรกของการใช้แผนพัฒนาที่เน้นการรับกรรมกรหญิง คือ โรงงานทอผ้า เพราะงานในโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอทั้งหลายจะเน้นความละเอียด อดทน และรอบคอบ โดยเฉพาะในโรงงานทอผ้า (จური วิจิตรวาทการ, 2534: 42) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้หญิงทั้งหลายถูกฝึกมาแต่แรกก่อนจะเข้ามาทำงานบ้างแล้ว เพราะนับแต่อดีตมาแล้วที่งานทอผ้าและปั่นด้ายนั้นถือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนสังคมโดยทั่วไปจะมองว่าเป็นงานของผู้หญิง ถือเป็นศิลปะประเภทหนึ่งของการเป็นแม่บ้านแม่เรือนและกุลสตรี (อวบ สาณะเสน, 2516: 169) จะมีการถ่ายทอดกันตั้งแต่มารเป็นเด็กโดยอาศัยการดูผู้ใหญ่ทำ และฝึกทำไปเรื่อย ๆ หรือการที่ผู้ใหญ่สอนให้โดยตรงเพื่อที่ว่าเมื่อออกเรือนไปแล้วจะสามารถเตรียมผ้าให้ทั้งฝ่ายชายและของตัวเอง รวมทั้ง

ผ้าประเภทอื่น ๆ ที่ต้องมีต้องใช้ในบ้านด้วย ผู้หญิงในสมัยก่อนไม่ว่าประเทศใดจึงมีความคุ้นเคยกับการปั่นด้ายและทอผ้ามาเป็นเวลานาน

ดังนั้น เมื่อภาคเกษตรเกิดปัญหามากขึ้น และไม่ได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการอย่างทันทั่วทั้งที่มีการอพยพแรงงานจากภาคเกษตรเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมจำนวนมาก แรงงานหญิงจึงเป็นกลุ่มที่มุ่งเข้าสู่โรงงานทอผ้า เนื่องมาจากการเปิดโรงงานทอผ้าจำนวนมากในช่วงนั้น และการเน้นรับกรรมกรหญิงด้วย ถึงขนาดที่ว่าเมื่อกรรมกรหญิงในโรงงานกลับบ้าน ไม่ว่าจะเป็นหน้าเทศกาล หรือ ฤดูทำนา นายจ้างจะกำชับให้ชักชวนผู้หญิงในหมู่บ้านเข้ามาทำงานในโรงงานของตน โดยมีการส่งรถไปรับถึงหมู่บ้านทีเดียว วิธีนี้นับว่าได้ผลเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะทั้งพ่อแม่ ครอบครัว และแรงงานหญิงที่จะเข้ามาทำงานในโรงงานต่างเชื่อถือกันว่า ผู้แนะนำเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน ทั้งยังทำงานที่เดียวกัน ดังนั้นหากลูกสาว พี่สาว หรือน้องสาวของตนได้เข้าทำงานด้วยจะสามารถฝากให้ดูแลได้ และลูกสาว พี่สาว หรือน้องสาวที่ไปทำงานจะมีเงินทองใช้เช่นเดียวกับที่ผู้แนะนำแสดงให้เห็นเมื่อกลับบ้านในแต่ละครั้งด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้พบว่าจำนวนกรรมกรหญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอมีมากกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่น ๆ ดังตารางที่ 8

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8 จำนวนกรรมกรหญิงในโรงงานอุตสาหกรรม พ.ศ. 2506

อุตสาหกรรม	จำนวนผู้หญิง	คิดเป็นร้อยละ
หัตถกรรมผลิตอาหาร	8,167	5.07
การทำเครื่องดื่ม	9	0.005
การทำยาสูบ	151	0.09
หัตถกรรมสิ่งทอ	106,271	65.99
การทำและซ่อมรองเท้า	15,382	9.55
การทำไม้ ไม้คอร์ก	20,521	12.74
การทำเครื่องตกแต่งสถานที่	95	0.05
การทำกระดาษ	741	0.46
หัตถกรรมการพิมพ์	114	0.07
การฟอกหนัง	75	0.04
การทำยาง	20	0.01
หัตถกรรมเคมี	226	0.14
หัตถกรรมทำเครื่องจักรไฟฟ้า	18	0.01
การทำผลิตภัณฑ์จากแร่โลหะ	6,268	3.89
การทำผลิตภัณฑ์จากโลหะ	1,007	0.62
หัตถกรรมทำหรือซ่อม แปลงเครื่องจักร	18	0.01
หัตถกรรมทำเครื่องจักรไฟฟ้า	31	0.01
หัตถกรรมทำเครื่องบริภัณฑ์การขนส่ง	252	0.15
หัตถกรรมอื่น ๆ	1,660	1.03
รวม	161,026	100

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ . รายงานสำมะโนอุตสาหกรรม พ.ศ. 2507 บรรพ 3.

จากตารางที่ 8 จะเห็นว่า ในบรรดาอุตสาหกรรมการผลิตทั้งหมด อุตสาหกรรมสิ่งทอมีจำนวนกรรมกรหญิงมากที่สุด คือมีถึง 106,271 คน หรือร้อยละ 65.99 ขณะที่อุตสาหกรรมที่มีกรรมกรหญิงมากเป็นอันดับ 2 คืออุตสาหกรรมทำไม้ ไม้คอร์ก มี 20,521 คน คิดเป็นร้อยละ 12.74 ห่างกันถึง 5 เท่า แสดงให้เห็นการหลั่งไหลเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอของบรรดากรรมกรหญิง ซึ่งน่าจะกล่าวได้ว่า ในกลุ่มของอุตสาหกรรมสิ่งทอด้วยกันนั้น โรงงานทอผ้ามีการรับกรรมกรหญิงมากที่สุด เป็นเหตุให้จำนวนรวมของกรรมกรหญิงในอุตสาหกรรมสิ่งทอมีจำนวนมากที่สุด ดังตารางที่ 9

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 9 แสดงจำนวนกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็ก จำแนกตามเพศ

อุตสาหกรรม	2511		2513	
	ชาย	หญิง	ชาย	หญิง
การผลิตอาหาร	21,467	5,316	24,778	5,334
เครื่องดื่มน้ำ	7,055	2,065	5,076	2,278
หัตถกรรมสิ่งทอ (รวม)	8,902	24,069	12,198	27,827
- ปั่น อัดฝ้าย ปอ นุ่น	940	1,279	1,612	2,450
- ทอผ้าฝ้าย ผ้าเช็ดตัว	3,026	9,576	4,530	13,427
- พิมพ์ลาย แต่งผืนผ้า	341	698	347	363
- ย้อมผ้า ย้อมด้าย	498	159	-	-
- ทอผ้าไหม	103	755	105	640
ฟอกหนัง	621	225	594	251
รองเท้า	64	31	62	14
กระดาษ	1,777	579	1,864	598
การพิมพ์	4,895	2,332	4,120	2,273
เคมี	1,542	317	957	137
แก้ว	3,122	1,118	2,537	1,016

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สำมะโนอุตสาหกรรม พ.ศ. 2512.

..... สำมะโนอุตสาหกรรม พ.ศ. 2514.

จากตารางที่ 9 เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นการเพิ่มจำนวนกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กที่มีกรรมกรน้อยกว่า 20 คนในระยะ 2 ปี คือ พ.ศ. 2511 กับ พ.ศ. 2513 จะเห็นได้ว่า ในกิจการอุตสาหกรรมอื่น เช่น การผลิตอาหาร เครื่องดื่มน้ำ ฟอกหนัง รองเท้า กระดาษ การพิมพ์ เคมี และแก้ว ส่วนแล้วแต่มีจำนวนกรรมกร

ชายมากกว่ากรรมกรหญิงทั้งสิ้น ยกเว้นแต่หัตถกรรมสิ่งทอที่มีจำนวนกรรมกรหญิงมากกว่ากรรมกรชายอย่างน่าสังเกต คือในปีพ.ศ. 2511 มีจำนวนกรรมกรชาย 8,902 คน ส่วนกรรมกรหญิงมีมากกว่าถึง 3 เท่า คือ 24,069 ส่วนในปีพ.ศ. 2513 มีกรรมกรชาย 12,198 คน และกรรมกรหญิง 27,827 คน ซึ่งเป็นสัดส่วนที่แตกต่างกันน้อยลง คือ 2 เท่า เนื่องมาจากการลดจำนวนกรรมกรหญิงในกิจการบางประเภทคือ ปั่นด้าย พิมพ์ลาย และทอผ้าไหม กระนั้นก็ตาม ในโรงงานทอผ้ายังมีการเพิ่มของจำนวนกรรมกรหญิงอยู่เช่นเดิม คือในปีพ.ศ. 2511 กรรมกรชายในโรงงานทอผ้ามีจำนวน 3,026 คน แต่จำนวนกรรมกรหญิงมีถึง 9,576 คน และในปีพ.ศ. 2513 แม้จำนวนกรรมกรชายจะเพิ่มเป็น 4,530 คน จำนวนกรรมกรหญิงกลับเพิ่มในจำนวนที่สูงกว่าคือ 13,427 คน แสดงให้เห็นถึงความต้องการกรรมกรหญิงที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ ตรงข้ามกับโรงงานอื่นที่มีความต้องการกรรมกรน้อยลง เนื่องจากการนำเครื่องจักรมาใช้แทนแรงงานและการยุบโรงงานบางประเภทเข้ารวมกับโรงงานทอผ้า เช่น โรงงานปั่นฝ้าย โรงงานพิมพ์ลาย และโรงงานย้อมผ้า เป็นต้น

โดยสรุป การเข้าสู่โรงงานทอผ้าของกรรมกรหญิงเกิดจากความเจริญของตัวเมืองที่แพร่ออกไปยังชนบทโดยมีสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ช่วยในการเผยแพร่ภาพความเจริญเหล่านั้น เมื่อผู้หญิงในชนบทได้รับรู้ตลอดจนการชักชวนจากผู้หญิงในหมู่บ้านเดียวกันที่ได้เขาไปทำงานในโรงงานทอผ้ามาแล้ว ทำให้เกิดความมั่นใจว่า การเข้าทำงานในโรงงานทอผ้าจะสามารถช่วยแก้ปัญหาค่าใช้จ่ายของครอบครัวได้เช่นเดียวกับผู้หญิงอื่น ๆ ที่ทำงานในโรงงานมาแล้ว

กรรมกรหญิงในอุตสาหกรรมทอผ้า

การเปิดรับกรรมกรหญิงในโรงงานทอผ้า ทำให้มีการหลั่งไหลของกรรมกรหญิงเข้าสู่โรงงานเป็นอันมากดังได้กล่าวมาแล้ว แหล่งที่มาของกรรมกรหญิงเหล่านี้มี 2 แห่งที่สำคัญคือ อาศัยอยู่บริเวณใกล้โรงงาน กับอพยพมาจากที่อื่น

กรรมกรหญิงที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้โรงงาน มีความคิดที่จะเข้าทำงานในโรงงานทอผ้าเนื่องมาจาก ในบางแห่งเป็นเขตขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม เช่น

สมุทรปราการ แม้ที่เดิมจะเป็นพื้นที่ทางการเกษตรแต่เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในละแวกบ้าน สภาพการทำงานแตกต่างจากการทำสวนทำไร่ มีการวางเงื่อนไขในการทำงานที่แน่นอน เช่น การเข้าทำงานและการเลิกงาน รวมทั้งมีการจ่ายค่าจ้าง (นภัส กอร์คอน และคณะ, 2535: 13) ซึ่งสูงกว่าและมีความแน่นอนกว่าการทำสวนทำไร่ (นิยม ชันโท, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2538) แม้บริเวณบ้านทำการเพาะปลูก หากที่บ้านไม่ได้คาดหวังแรงงานจากกรรมกรหญิงเหล่านี้ และกรรมกรหญิงเองไม่สนใจจะรับช่วงการทำสวน ทำไร่ จากทางบ้านด้วย เมื่อเกิดโรงงานทอผ้าซึ่งมีการทำงานที่ง่ายเนื่องจากความคุ้นเคยในการทอผ้าของผู้หญิงมาแต่เดิมดังได้เคยกล่าวแล้ว ทำให้กรรมกรหญิงเหล่านี้มองว่า การทำงานในโรงงานทอผ้าสะดวกสบายกว่าการทำสวน ทำไร่ จึงตัดสินใจเข้าทำงานในโรงงานทอผ้า ดังที่นางละเอียด ลาภอุทัยกาล อดีตกรรมกรโรงงานทอผ้าย่านสำโรงเล่าให้ฟัง

... ที่บ้านทำสวน แล้วพวกเราไม่ทำเลยต้องออกทำงานโรงงาน ทำสวนก็ทำไม่เป็น ขึ้นน้ำตาลอย่างงี้ บ้านอยู่แถวสำโรงเป็นสวน สมัยนั้นมีแต่โรงงานทอผ้า ทอผ้าทำง่าย ถ้าเปิดเครื่องเป็น ใจกล้าก็ทำได้แล้ว ...
(ละเอียด ลาภอุทัยกาล, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2538)

นอกจากนี้แล้ว การเข้าทำงานในโรงงานทอผ้ายังรวมถึงความจำเป็นในการรับผิดชอบต่อภาระครอบครัว เช่นเดียวกับกรรมกรหญิงที่มาจากต่างจังหวัดด้วย (ชอเกียง แซ่ฉั่ว, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2537)

กรรมกรหญิงที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้โรงงานกลุ่มนี้นับว่าเป็นกลุ่มที่มีการศึกษาและความรู้เรื่องสภาพทั่วไปของสังคมที่เป็นอยู่มากกว่ากลุ่มที่อพยพมาจากต่างจังหวัด เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละบ้านแม้ไม่มีฐานะดีเท่าใดนักก็ตามหากยังสามารถส่งเสียให้มีโอกาสได้เรียนอยู่บ้าง ขณะเดียวกันกรรมกรหญิงกลุ่มนี้จะกลับไปพักที่บ้านของตนซึ่งอยู่ละแวกโรงงานนั่นเอง จึงมีโอกาสดูพบปะพูดคุยกับคนอื่น ๆ เมื่อตนเลิกงานทำให้ทราบความเป็นไปของสังคมได้มากกว่ากลุ่มหลังซึ่งจะพักอยู่ในโรงงานหรือหอพักที่นายจ้างจัดไว้ให้ ไม่มีโอกาสพบปะบุคคลภายนอกโรงงานมากนัก

ส่วนกรรมกรหญิงซึ่งอพยพมาจากที่อื่นนั้นนับเป็นส่วนใหญ่ของกรรมกรโรงงาน นายจ้างจะใช้วิธีส่งรถไปรับเป็นหมู่บ้านโดยอาศัยการบอกเล่าจากกรรมกรหญิง

ที่เข้ามาทำงานในโรงงาน จากการสัมภาษณ์อดีตกรรมกรหญิงโรงงานทอผ้า 2-3 แห่งจะพูดเป็นความเดียวกันถึงที่มาของกรรมกรหญิงกลุ่มนี้ว่าโดยมากแล้วกรรมกรหญิงเหล่านี้เดินทางมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือแถบจังหวัดร้อยเอ็ด ชัยภูมิ ขอนแก่น (สมหมาย กลัสสนิมิ, สัมภาษณ์, 6 พฤศจิกายน 2536 และละเอียด ลากอุทัยกาล, สัมภาษณ์, 21 กุมภาพันธ์ 2538) การที่นายจ้างนิยมรับกรรมกรจากต่างจังหวัดโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเนื่องจากเป็นกลุ่มที่สอนง่าย เชื่อฟัง และอดทน อีกทั้งยังมีการศึกษาไม่มากนัก กลุ่มนี้เป็นที่ต้องการของนายจ้างมากเพราะจะทำให้เชื่อฟังคำสั่งของนายจ้างทุกอย่างโดยไม่มีการคัดค้าน เพราะเกรงจะถูกไล่ออกจากงานแล้วไม่สามารถหางานอื่นทำได้เพราะไม่มีความรู้ อีกประการหนึ่งคือ ยังมีความคิดในเรื่องของความกตัญญูและการตอบแทนบุญคุณอยู่สูง (ดังจะกล่าวในบทต่อไปในเรื่องเกี่ยวกับจิตสำนึกเรื่องความกตัญญู) กรรมกรกลุ่มนี้จึงไม่คิดจะดำเนินการประการใดเมื่อเกิดความไม่พอใจเนื่องจากมีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสภาพสังคมทั่วไปไม่มาก อีกทั้งยังรู้สึกว่าเขาที่ตนได้รับในโรงงานนั้นดีกว่าที่ตนอยู่บ้านด้วย ภาพที่ปรากฏออกมาก็คือกรรมกรกลุ่มนี้จะ “..กินอยู่ง่าย เชื่อฟังเราดี ให้อะไรก็กินได้หมด ไม่เลือก ไม่โอ้อวดด้วย..” (ละเอียด ลากอุทัยกาล , สัมภาษณ์ , 21 กุมภาพันธ์ 2538)

กรรมกรหญิงกลุ่มที่เดินทางมาจากต่างจังหวัดนั้นยังแยกออกเป็น 2 กลุ่ม เช่นเดียวกับกรรมกรชาย คือ กรรมกรชั่วคราว กับกรรมกรถาวร กรรมกรชั่วคราวนั้นอพยพมาเฉพาะในช่วงฤดูที่ว่างจากการทำนาเท่านั้นเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว เมื่อถึงฤดูทำนากรรมกรชั่วคราวเหล่านี้จะเดินทางกลับไปยังบ้านของตนเพื่อช่วยทำนาเช่นเดิม หมดฤดูทำนาก็จะกลับไปทำงานเป็นกรรมกรต่อ (ปาน ชมแสง, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2537) กรรมกรกลุ่มนี้ทางโรงงานเดิมยังยินดีรับหากทำงานดี (ละเอียด ลากอุทัยกาล , สัมภาษณ์ , 21 กุมภาพันธ์ 2538) เนื่องจาก การขาดแคลนกรรมกรในโรงงานระหว่างฤดูทำนามีจำนวนมาก ทำให้นายจ้างต้องเตรียมการฝึกกรรมกรสำรองหรือลูกมือไว้ เพื่อให้ทำงานในช่วงที่กรรมกรตัวจริงกลับบ้านไปทำนา และอาจได้รับการเลื่อนเป็นตัวจริงหากกรรมกรในตำแหน่งที่ตนทำอยู่นั้นไม่กลับ หรือ มีความประพฤติไม่เป็นที่พอใจนายจ้าง กรรมกรอีกกลุ่มหนึ่งคือ กรรมกรถาวร เป็นกลุ่มที่อพยพมาเพื่อหางานทำโดยไม่มีการเดินทางกลับไปทำนาอีกเลย อาจเนื่องมาจากไม่มีที่

คืนทำกินเป็นของตัวเองอีกต่อไปแล้ว หรือ ที่บ้านมีคนช่วยมากพอต้องการให้ตนช่วยเหลือทางเศรษฐกิจในช่วงว่างจากการทำนาเท่านั้นก็เป็นได้ กรรมการหญิงกลุ่มนี้จะมุ่งทำงานเพื่อส่งเงินไปให้ทางบ้านเท่านั้น

จากที่กล่าวมาจะพบว่า การเข้าสู่โรงงานทอผ้าของกรรมกรหญิงนั้น สาเหตุสำคัญมาจากสภาพทางเศรษฐกิจที่บังคับให้คนในครอบครัวต้องช่วยกันทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยความที่มีการศึกษาน้อยและไม่มีทุนส่วนตัวทำให้ไม่สามารถเลือกงานได้ตามใจชอบ ต้องเข้าทำงานในโรงงาน โรงงานเติบโตขึ้นมาได้ทันเวลาที่จะให้เป็นแหล่งงานกรรมกรหญิงผู้มีการศึกษาน้อยเหล่านี้คือ โรงงานทอผ้าซึ่งขยายตัวอย่างมากในช่วงเวลานี้ และผลของการที่มีจำนวนกรรมกรหญิงในโรงงานทอผ้ามากกว่าโรงงานอุตสาหกรรมอื่น ซึ่งโดยมากมักมาจากหมู่บ้านเดียวกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกรรมกรหญิงในแต่ละท้องถิ่นที่มีการจับกลุ่มพูดคุยในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงปัญหาที่ได้รับจากการทำงาน ปัญหาเหล่านี้เองเมื่อสร้างความไม่พอใจให้กรรมกรหญิงมากเข้า จึงมีการรวมตัวของกรรมกรหญิงในแต่ละโรงงานเรียกร้องให้มีการปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ให้ดีขึ้น ดังจะได้กล่าวในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย